

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA ONA TILIGA OID
LINGVISTIK KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHNING
NAZARIY ASOSLARI.**

Lider xususiy maktabi o'qituvchisi

*Alimqulova Dिल्фуза Алижон qizi *

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarda lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy-metodik asoslari yoritiladi. Unda kompetensiya tushunchasining ilmiy asoslari, rivojlanish bosqichlari, tilshunoslik fanidagi o'rni hamda boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun lingvistik kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismlari haqida tahliliy mulohazalar berilgan. Shuningdek, o'zbek ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi, lingvistik kompetensiyaning rivojlantirishda fonetika, leksikologiya, grammatika, orfoepiya va orfografiyaning ahamiyati ilmiy manbalar asosida ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, lingvistik kompetensiya, kompetentlik, savodxonlik, fonetika, orfoepiya, orfografiya, grammatika, leksikologiya, nutq, bilim, ko'nikma, metodika.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuv konsepsiyasi yetakchi metodik tamoyillardan biri sifatida qaralmoqda. Bu jarayonda nafaqat bilimlarni o'zlashtirish, balki ularni turli amaliy vaziyatlarda qo'llay olish, muloqot jarayonida samarali ishlata bilish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalari nafaqat pedagogika, balki tilshunoslikda ham keng o'rganilmoqda.

"Kompetensiya" termini ilk bor XX asrning o'rtalarida ilmiy adabiyotlarda uchraydi. N. Xomsky o'zining mashhur "Syntactic Structures" (1957) va

“Aspects of the Theory of Syntax” (1965) asarlarida ushbu atamani insonning til vositalaridan foydalana olish qobiliyati sifatida ta’riflagan. Keyinchalik D. Xayms tomonidan “kommunikativ kompetensiya” tushunchasi ilgari surilib, tilni o’rganishda faqat grammatik bilimlar emas, balki ijtimoiy va pragmatik omillar ham muhimligi asoslab berildi.

Kompetensiya nazariyasining shakllanishi uch asosiy davrda izchil rivojlangan:

1960–1970-yillar – tilni o’rganishda dastlabki kompetensiya nazariyalari paydo bo’ldi, kommunikativ kompetensiya tushunchasi kiritildi.

1970–1990-yillar – kompetensiya va kompetentlik kategoriyalari nafaqat tilshunoslik, balki menejment, ijtimoiy psixologiya, rahbarlik va ta’lim jarayonida qo’llana boshlandi.

1990-yildan hozirgacha – kompetensiyaviy yondashuv umumta’lim, jumladan boshlang’ich ta’lim fanlariga keng joriy etildi. O’zbekistonda esa bu yo’nalish Prezidentning 2012-yil 12-dekabrdagi farmoni bilan davlat ta’lim standartlariga kiritildi.

Lingvistik kompetensiyaning nazariy asoslari

Lingvistik kompetensiya — bu shaxsning til birliklarini anglash, ularni mantiqan to’g’ri qo’llash, nutqda ma’no va shakl uyg’unligini ta’minlash qobiliyatidir. Boshqacha qilib aytganda, lingvistik kompetensiya til tizimi haqidagi bilimlar, nutqiy malakalar va amaliy ko’nikmalar majmuini o’z ichiga oladi.

U quyidagi asosiy tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

Fonetik kompetensiya – tovush va bo’g’inlarni farqlash, talaffuzni to’g’ri bajarish, urg’uni aniqlash.

Orfoepik kompetensiya – so’z va iboralarni adabiy talaffuz me’yorlariga rioya qilgan holda ayta olish.

Orfografik kompetensiya – yozuv va imlo qoidalarini to’g’ri qo’llash.

Leksik kompetensiya – soʻzning koʻp maʼnoliligini, sinonim, antonim va paronimlarni anglab, nutqda toʻgʻri qoʻllash.

Grammatik kompetensiya – soʻz turkumlari, gap boʻlaklari va grammatik shakllardan foydalana olish.

Boshlangʻich taʼlimda lingvistik kompetensiyani shakllantirish yoʻllari

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida lingvistik kompetensiyani rivojlantirish uchun quyidagi metodik yoʻnalishlar muhim:

Nazariy bilim va amaliy mashqlar uygʻunligi. Til hodisalarini tushuntirish bilan birga ularni mashqlar orqali mustahkamlash.

Integrativ yondashuv. Ona tili darslarini adabiyot, tarix va texnologiya fanlari bilan bogʻlab oʻqitish.

Zamonaviy metodlar. Gamifikatsiya, interaktiv mashqlar, raqamli taʼlim vositalaridan foydalanish.

Ijodkorlikni rivojlantirish. Oʻquvchilarni matn yaratish, soʻz boyligini kengaytirish va ogʻzaki muloqotga jalb qilish.

Sh. Yusupov, B. Toʻxliyev, O. Oxunjonova, K. Qosimova kabi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ona tilini oʻqitishda integrativ yondashuv, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va nazariy bilimlarni amaliyot bilan bogʻlashning ahamiyati alohida taʼkidlanadi.

Lingvistik kompetensiya oʻquvchining til haqidagi bilimlari, nutqiy koʻnikmalari va amaliy malakalarining uygʻun majmuasidir. Boshlangʻich taʼlim jarayonida bu kompetensiyani shakllantirish:

savodxonlikni mustahkamlash;

nutqiy faoliyatni rivojlantirish;

ijodiy va mustaqil fikrlashni ragʻbatlantirish;

zamonaviy metod va texnologiyalarni oʻzlashtirish imkonini beradi.

Shu bois lingvistik kompetensiya oʻquvchining shaxsiy rivojlanishida ham, keyingi bosqichlardagi taʼlimida ham tayanch sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. *O'zbek tili o'qitish metodikasi*. – Toshkent, 2010. – 314 b.
2. Yusupova G. *Bo'lajak pedagoglarning lingvistik kompetensiyalarini shakllantirishda aralash ta'limdan foydalanish metodikasi*: Ped.fan.dok (PhD) diss. – Urganch, 2020.
3. Raxmatullaeva L. I. *Metodika prepodavaniya rodnogo yazyka*. – Toshkent: Moliya Iktisod, 2007.
4. Qosimova Q. *2-sinflarda ona tili darslari*. – Toshkent: O'qituvchi, 1998.
5. Chomsky, N. *Syntactic structures*. The Hague: Mouton and Company, 1957.
6. Françoise Delamare Le Deist, Winterton J. *What is Competence?* Human Resource Development International. – Taylor & Francis Ltd., Vol. 8, No.1, March 2005. – P. 27–46.
7. Bermus A.G. *Problemy i perspektivy realizatsii kompetentnostnogo podxoda v obrazovanii*. www.eidoc.ru, 2005.